

Opetus- ja kulttuuriministeriö
kirjaamo.okm@gov.fi

20.9.2023

Sivu 1(3)

Asia: lausunto hallituksen esityksestä laiksi tekijänoikeuslain muuttamisesta (VN/21217/2023)

Suomen Kirjailijaliitto on suomenkielisten kaunokirjailijoiden valtakunnallinen järjestö. Liitto on perustettu vuonna 1897, ja sillä on noin 860 kirjailijan ammatissa toimivaa jäsentä. Vahvistamme kirjailijoiden ammatillista asemaa ja edistämme suomalaista kirjallisuutta. Kiitämme mahdollisuudesta lausua e-aineistojen kirjastokäytön korvaamista koskevaa ehdotusta ja lausumme seuraavaa:

Äänikirjan lukijalle maksettavasta korvauksesta

Lukuisten ongelmien ja selvittämättömien budjettivaikutusten vuoksi Kirjailijaliitto esittää, että äänikirjan lukijoiden oikeus korvaukseen poistetaan kokonaan esityksestä.

Kristiina Harengon selvityksen¹, johon nyt kyseessä oleva esitysluonnos osiltaan perustuu, kohdassa 4.2.2 Korvaukseen oikeutetut oikeudenhaltijat todetaan: *Edellä on katsottu, että lainauskorvauksen tarve on suurin e-kirjojen ja e-äänikirjojen osalta. Keskeistä on tekijöiden luoma sisältö. E-äänikirjoihin sisältyy myös lukijoiden panos tekstin esittäjänä. Lukijat ovat tekijänoikeuslaissa tarkoitettuja esittäviä taiteilijoita, kun he esittävät kirjallisen teoksen. Heidän panoksensa ei kuitenkaan ole yhtä merkittävä ja yhtä paljon työtä vaativa kuin tekijöiden ja kääntäjien panos. Kirjailijaliiton mukaan yhden kirjan kirjoittaminen vie 1–2 vuotta. Lainauskorvauksen maksamiseen lukijoille ei ole yhtä suurta tarvetta kuin tekijöille. Koska esittävillä taiteilijoilla on kuitenkin oikeus kieltää yksinoikeutensa piiriin kuuluvien tallennettujen esitystensä käyttö, esittävät taiteilijat voivat halutessaan kieltää esitystensä käytön. Kustantajien tulisi huolehtia siitä, että ne hankkivat e-lainausoikeuden edellyttämät oikeudet itselleen myös esittävilta taiteilijoilta.*

Kirjailijaliitto piti selvityksessä ehdotettua rajausta perusteltuna ja kannatettavana. Äänikirjan lukemiseen esittävän taiteilijan käyttämä työpanos on huomattavasti pienempi verrattuna kirjailijan työpanokseen. Nyt ehdotettua laajennusta koskemaan kokonaan uutta edunsaajaryhmää on perusteltu ainoastaan äänikirjojen suosion räjähdysmäisellä kasvulla sekä sillä, että äänikirjoja ei olisi olemassa ilman teoksen suullista esitystä ja lukija panosta.

¹ E-aineistojen kirjastokäytön korvaamista koskeva selvitys
(<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164387>)

Kirjailijaliitto katsoo, että esitysluonnoksessa ei ole lainkaan perusteltu sitä, miksi Harengon selvityksestä tulisi nyt poiketa. Esityksessä ei ole arvioitu korvauksen tarvetta lukijoille, ehdotetun laajennuksen budjettivaikutuksia tai mahdollisia vaikutuksia tekijöiden korvaukseen. Niin ikään käytännön toteutusta ei ole selvitetty lainkaan.

Esitysluonnoksen mukaan lainmuutoksen tavoitteena on mahdollistaa tekijöille nykyistä lainauskorvausta vastaava korvaus kirjojen ja äänikirjojen sähköisessä muodossa tapahtuvasta kirjastokäytöstä. Nykyiseen lainauskorvaukseen oikeutettuja ovat tekijänoikeuslain mukaan vain tekijät, eivät esittävät taiteilijat. Tavoite onkin ristiriidassa ehdotetun laajennuksen kanssa. Tekijänoikeuslain mukaisen tekijän ja lähioikeudet omaavan esittävän taiteilijan rinnastaminen on ongelmallista, vaikkakin nyt kyseessä on tekijänoikeuteen perustumaton korvaus. Jotta tekijä voi saada teokselleen suojaa, on teoksen oltava riittävän itsenäinen ja omaperäinen. Tämä sisällön luominen edellyttää huomattavaa työpanosta. Kuten todettu, kirjan kirjoittamiseen menee noin 1-2 vuotta. Esittävän taiteilijan lähioikeuden suojan saamisen edellytyksenä ei ole esityksen omaperäisyys tai taiteellisuus, vaan lähioikeudet suojaavat puhtaasti taloudellisia investointeja. Siten tekijän työpanoksella ja äänikirjan lukijan työpanoksella on suurikin merkitys, kun arvioidaan korvauksen tarpeellisuutta lukijoille. Ehdotettua laajennusta kokonaan uudelle edunsaajaryhmälle on perustelu, sillä, että ilman äänikirjan lukijaa ei ole äänikirjaa. Perustelu on kaikin puolin ontuva. Äänikirjaa ei myöskään olisi esimerkiksi ilman äänitallenteen tuottajaa, joka nauttii myös tekijänoikeuslain mukaista lähioikeussuojaa.

Esitysluonnoksessa ei ole lainkaan tehty arviota siitä, mikä merkitys uudella korvauksella olisi lukijalle. Lainauskorvauksen merkitys on kirjailijalle suuri. Lainauskorvaus muodostaa noin kolmasosan kaunokirjailijoiden ja kirjallisuuden kääntäjien tuloista. Esityksessä ei myöskään ole otettu lainkaan kantaa siitä, missä suhteessa korvaus äänikirjasta jakautuisi tekijälle ja lukijalle. Esityksessä ei ole myöskään lainkaan tehty arviota siitä, miten uuden edunsaajaryhmän lisääminen vaikuttaisi tekijöiden korvauksiin. Eduskunta on myöntänyt miljoonan euron määrärahan nimenomaan e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytön korvaamiseen kirjallisuuden tekijöille. Mikäli äänikirjan lukijoille halutaan antaa oikeus korvaukseen, tähän tulee osoittaa lisäbudjetti. Kirjailijaliiton näkemyksen mukaan ehdotus, jossa äänikirjalukija saa korvauksen, ei voi vähentää kirjailijan tai kääntäjän oikeutta korvaukseen. Muunlainen ratkaisu olisi ristiriidassa koko hankkeen tarkoitusten ja tavoitteiden kannalta.

Ehdotukseen liittyy lisäksi useita käytännön ongelmia, joiden osalta Kirjailijaliitto viittaa Sanasto ry:n lausuntoon. Äänikirjan lukijana voi toimia henkilö, joka ei kuulu lainauskorvausta jakavien yhteisöjen piiriin. Lisäksi äänikirjan lukijan ääni voi olla todellinen ihmislukija tai ihmislukijan äänestä ääninäytteiden pohjalta tuotettu ääni. Jos lukijat otetaan korvauksen piiriin, aiheutuu tästä monia haasteita ja ongelmia, suurimpana yhdenvertaisen kohtelun toteutuminen lukijoiden kesken. Äänikirjan lukijoiden oikeus korvaukseen tulisi poistaa kokonaan esityksestä.

Verkkokirjahyllystä

Kirjailijaliitto viittaa verkkokirjahyllyjen osalta Sanasto ry:n lausuntoon. Verkkokirjahyllyjen tulee olla e-aineistojen käytön korvaamisen piirissä. Tekijöitä ja teoksia

tulee kohdella yhdenvertaisesti eikä voi olla niin, että tekijät saavat korvauksen osasta kirjastokäyttöä ja osasta eivät. Käytännössä hallituksen esitysluonnos kuitenkin kattaa jo verkkokirjahyllyt.

Muuta

Kirjailijaliitto pitää huolestuttavana tapaa, jolla uutta lainsäädäntöä valmistellaan. Eesityksen mukaan hallituksen esitysluonnoksesta järjestettiin kuuleminen. Säädosvalmistelun kuulemisoppaan² mukaan *kuulemisella tarkoitetaan sidosryhmien ja kansalaisten näkemysten, tietojen ja kokemusten hankkimista valmisteltavasta asiasta. Sidosryhmiä ja kansalaisia kuullaan valmisteluvaiheissa, joissa voidaan tehokkaasti vaikuttaa valmisteltavaan asiaan.*

Säädosvalmistelussa sidosryhmiä ja kansalaisia pyydetään antamaan kirjallinen lausunto valmistelun tuloksena syntyneistä säädösehdotuksista. Säädösehdotuksista pyydetään kirjallinen lausunto silloinkin, kun valmistelussa on aikaisemmissa vaiheissa pyydetty kirjallisia kannanottoja tai käytetty muita kuulemisen menetelmiä.

*Säädösehdotuksesta voidaan jättää kirjalliset lausunnot pyytämättä **vain perustellusta syyistä**. Jos lausuntoja ei esimerkiksi asian vähäisen merkityksen vuoksi pyydetä, menettely perustellaan hallituksen esityksessä taikka asetuksen tai määräyksen esittelymuistiossa.*

Nyt kyseessä olevasta säädösehdotuksesta lausuntokierrosta ei järjestetty lainkaan. Kirjailijaliitto huomauttaa, että kuuleminen ei ole lähtökohtaisesti vaihtoehto lausuntomenettelylle. Ministeriön tehtävänä vähintäänkin on kertoa perusteltu syy sille, miksi lausuntokierrosta ei järjestetty. Kiire ei ole perusteltu syy. Edellä lausunnossa tuotujen seikkojen valossa Kirjailijaliitto katsoo, että kyseessä ei ole merkitykseltään vähäinen asia.

Helsingissä 20.9.2023

SUOMEN KIRJAILIJALIITTO RY

Ilmi Villacís
toiminnanjohtaja

Eeva Asikainen
juristi

² <http://kuulemisopas.finlex.fi/ohje/kuulemisohje/>